

Franjo Radšel (1899–1987), organizator boja proti tuberkulozi v severovzhodni Sloveniji v letih 1936 do 1976

Franjo Radšel (1899–1987), Leader of the Fight against Tuberculosis in Northeast Slovenia from 1936 to 1976

Zvonka Zupanič Slavec,¹ Ksenija Slavec²

¹ *Inštitut za zgodovino medicine MF UL, Zaloška 7a, 1000 Ljubljana*

² *Medicinska fakulteta Univerze v Ljubljani*

Korespondenca/ Correspondence:

Prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med.
Inštitut za zgodovino medicine MF UL,
Zaloška 7a,
1000 Ljubljana
zvonka.slavec@gmail.com

Ključne besede:

Franjo Radšel (1899–1987), protituberkulozno delo, severovzhodna Slovenija, Slovenj Gradec, Maribor 1936–1976

Key words:

Franjo Radšel (1899–1987), antituberculosis work, northeast Slovenia, Slovenj Gradec, Maribor 1936–1976

Citirajte kot/Cite as:

Zdrav Vestn 2010;
79: 806–814

Prispelo: 18. jun. 2010,
Sprejeto: 23. sept. 2010

Izvleček

Prim. Franjo Radšel (1899–1987) je svoje življenje posvetil boju proti tuberkulozi. Zdravniško pot je začel v zdravilišču Golnik, nadaljeval v Bolnišnici v Slovenj Gradcu in v Bolnišnici v Mariboru, kjer je vodil pljučni oddelek. Organiziral je več protituberkuloznih dispanzerjev: v Črni na Koroškem, v Lenartu, Šentilju, Oplotnici in Poljčanah. Delal je v protituberkuloznih dispanzerjih v Trbovljah, Slovenski Bistrici in v Mariboru. V polstoletnem delu (1926–1976) je opravil pionirsko delo v boju proti tuberkulozi, prispeval k razvoju protituberkulozne službe v severovzhodni Sloveniji in popisal njen razvoj v Mariboru.

Mladost in študijska leta

Franjo Radšel se je rodil 14. novembra 1899 v Pamečah pri Slovenj Gradcu. Odraščal je v kmečki družini skupaj z dvema bratoma in s sestro. Pameče so majhna vas tik pod Pohorjem. Domača hiša, ki so jo med okupacijo požgali Nemci, je stala neposredno pred prelepim pohorskim gozdom. Osnovno šolo je obiskoval v domači vasi, klasično gimnazijo pa v Mariboru. Ta je imela v tistih časih velik ugled. V nižji gimnaziji sta bili 2 paralelki, za slovensko in nemško govoreče dijake. Postopoma je bil pouk za vse več predmetov le v nemščini in že v 4. razredu se je ves pouk odvijal v nemščini.

Abstract

Franjo Radšel (1899–1987) dedicated his life to the fight against tuberculosis. He started his career at the Golnik Sanatorium, and continued at the Slovenj Gradec Hospital and Maribor Hospital, where he headed the pulmonary ward. He set up antituberculosis clinics in the towns of Črna, Lenart, Šentilj, Oplotnica and Poljčane and he worked at outpatient clinics in Trbovlje, Slovenska Bistrica, and Maribor. In his half century of effort (from 1926 to 1976), he carried out pioneering work in the fight against tuberculosis, contributed to the development of antituberculosis services in northeast Slovenia, and described the development of this service in Maribor.

Med Slovenci in Nemci je potekalo tiho, vendar prijateljsko tekmovanje. Slovenci so se pridno učili in so bili v vseh predmetih boljši, celo v nemščini, ker so se učili knjižne nemščine, Nemci pa so bili obremenjeni s štajerskim narečjem. Na ulicah pa je v času pred začetkom 1. svetovne vojne že prihajalo do nestrpnosti in nemška mladina je pogosto izzivala slovenske dijake. Prihajalo je do manjših in tudi večjih prask. Po l. 1914 so se razmere zaostrile, tudi v šoli je prihajalo do obračunov med izzivalci Nemci in izzvani mi Slovenci, ki so na napade tudi odgovorili. Radšlov sošolec Anton Slodnjak, kasnejši univerzitetni profesor slavistike, se je nekega dne tako stepel, da ga je gimnazijski rav-

Slika 1: Radsel kot absolvent leta 1925: Zagrebški absolventi medicine v letu 1925. Franjo Radšel stoji v drugi vrsti tretji z leve (iz arhiva družine Radšel).

natelj komaj rešil, da ni prišel pred vojaško sodišče. Spomladi 1917 je bil Franjo Radšel vpoklican v vojsko, po zlomu fronte novembra 1918 pa so njegovo četo zajeli Italijani. Po letu dni je prišel iz ujetništva in julija 1920 opravil maturo ter se še isto jesen vpisal na Medicinsko fakulteto v Ljubljani, ki je imela prva dva letnika šele drugo leto. Iz Beograda so nepopolni fakulteti neprestano grozili, da jo bodo ukinili, zato so ji stalno zmanjševali finančna sredstva. Študentje in profesorji so bili zelo povezani in so gojili tovariške odnose. Po četrtem semestru je Franjo Radšel študij nadaljeval v Zagrebu, kjer je bilo takrat zelo težko najti stanovanje, saj je tudi

Slika 2: Golniški zdravniki leta 1927. Z desne stojijo Franjo Radšel, šef zdravnik Robert Neubauer in Franc Debevec (fotoarhiv Bolnišnice Golnik).

tam fakulteta šele dobro nastala in marsikaj za nemoten potek študija še ni bilo urejeno. Sprva je stanoval v t.i. *Putnikovi vojarni*, to sta bili kasarni, ki ju je vojska opustila in namenila za stanovanja visokošolcev. Zadnji dve leti je stanoval na glavni zagrebški ulici Ilici, v Akademskem domu, ki so ga imenovali *Muško rodilišče*. V zgradbi je bila pred tem porodnišnica, ki se je preselila v druge prostore. Študij v Zagrebu je tedaj trajal šest let, 12 semestrov, šele po 10. semestru pa so slušatelji postali absolventi in s tem dobili pravico, da opravljajo izpite iz drugega in tretjega rigorozna. To je bilo 13 izpitov. Proti koncu študija, manjkala sta mu le še izpita iz higijene in okulistike, je zbolel za tuberkulozo. Zdraviti se je začel v Zagrebu, vendar s precejšnjimi zapleti. Zdravljenje bi moral plačati, denarja pa ni imel; tudi posredovanje njegovih učiteljev, da bi bil sprejet na kliniko, niso zalegla. Pomagal si je tako, da se je ponovno vpisal na zagrebško univerzo in s tem ponovno pridobil status študenta ter s tem vse pravice slušateljev. Na rektoratu je dobil potrebne dokumente in bil kot bolnik sprejet na kliniko. Radšlova kruta izkušnja je gotovo prispevala k njegovemu vztrajnemu prizadevanju za brezplačno zdravljenje tuberkuloznih bolnikov, za to, da mora biti zdravljenje tuberkuloze enako dostopno vsem, zavarovanim in nezavarovanim, revnim in bogatim, kar vrsto let ni bilo samoumevno. Radšlov glas je bil dolgo časa »glas vpijočega v puščavi« (Slika 1).

Na zagrebški kliniki so Franju Radšlu ob sprejemu ugotovili obsežen enostranski specifični pljučni proces in začeli zdravljenje s pnevmotoraksom, ki so ga pa opustili, ker so obstajale zarastline. Sobni zdravnik mu je kmalu predlagal, naj zdravljenje nadaljuje doma, saj naj bi bila pod Pohorjem idealna klima. Franjo je ugotovil, da se ga želijo znebiti. Ko je slučajno izvedel za novo zdravilišče na Golniku, je pisal šefu zdravniku dr. Robertu Neubauerju (1895–1965), ali bi ga sprejel na zdravljenje brezplačno. Kmalu je dobil sporočilo, da lahko pride na Golnik kot bolnik. Zdravljenje je potekalo uspešno, opravil je še zadnja dva izpita in l. 1926 postal doktor medicine.

Slika 3: Priznanje Sv. Save, ki ga je dr. Franjo Radšel prejel leta 1932 (iz arhiva družine Radšel).

Golniško obdobje (1926–1933)

Dr. Franjo Radšel je prišel na Golnik spomladi leta 1926. Takoj so ga nastavili za pomožnega zdravnika, l. 1928 pa je bil imenovan za asistenta. Golnik je bil v tistem času na pragu svojega razvoja. Tedaj se je začelo dokončno čiščenje in usposabljanje še zadnje etaže novozgrajenega sanatorija za potrebe zdravstvene službe in za bolnike. V tem času so na Golniku sicer imeli rentgensko napravo, ne pa elektrike, zato so bolniki odhajali na rentgenske preglede v Ljubljano, kasneje pa so si pomagali z bencinskim agregatom in dinamom, ki je bil zelo glasen, tako da je cela okolica vedela, kaj se v zdravilišču dogaja. Kasneje so se dogovorili z baron Julijem Bornom (1840–1897), lastnikom gozdov v Jelendolu nad Tržičem, ki je imel od leta 1926 zasebno elektrarno, in pri njem najemali električno energijo¹ (Slika 2).

Večina zdravnikov je bila tedaj mladih, manjkajoče izkušnje pa so nadomeščali z intenzivnim študijem strokovne literature. Vodja sanatorija dr. Neubauer je bil bibliofil in je poskrbel, da je bila zavodska knjižnica dobro založena z vsemi publikacijami in knjigami, tako da so zdravniki dobili pre-

gled, kaj se v stroki dogaja in kaj bo potrebno še postoriti. Da bi čim hitreje v domačo ustanovo vpeljali nove metode diagnostike in zdravljenja tuberkuloze, je dr. Neubauer golniške zdravnike pošiljal na strokovna izpopolnjevanja v priznane vrhunske centre za zdravljenje tuberkuloze. Kot prvega izmed svojih zdravnikov je na strokovno izpopolnjevanje poslal dr. Franja Radšla.² Šest mesecev je bil v Davosu in v Arosi v Švici, kjer je spoznaval delo v različnih sanatorijih za zdravljenje tuberkuloze, od takih, v katerih so zdravili vojne invalide, do takih, v katerih so zdravili petičneže. Predstavili so mu kirurško zdravljenje tuberkuloze, med drugim je videl tudi prenosno rentgensko napravo. V Münchnu, v takrat vodilnem dispanzerju za tuberkulozo, je dr. Radšel sodeloval pri delu tega zavoda, tako v centrali kot na izpostavah, in tako spoznaval organizacijo protituberkulozne dejavnosti. Na Dunaju, kjer je bil tedaj najbolj znan center za zdravljenje tuberkuloze grla, je spoznal novosti na tem področju in tedanje možnosti zdravljenja tuberkuloznih sprememb v grlu. Terapevtske postopke je po povratku vpeljal v domačo ustanovo in pri bolnikih so jih izvajali uspešno.³

Novembra 1932, ob desetletnici Zdravilišča Golnik, je dr. Franjo Radšel prejel po ukazu kralja Aleksandra I. odlikovanje » Sv. Save red V« (Slika 3). Zanimivo je, da o tem odlikovanju ni nikoli govoril in ga ni nikoli niti omenil.

Leta 1933 je na Golniku opravil specialistični izpit iz interne medicine in ftiziologije.⁴

Dr. Franjo Radšel je delal na Golniku do l. 1933. V tem času je zdravilišče izredno strokovno napredovalo, dobilo elektriko, novo rentgensko napravo in rentgenska slika je postala temelj pljučne diagnostike. Dr. Tomaž Furlan (1901–1961) je vpeljal mikrobiološko diagnostiko, tuberkulozo pa so začeli zdraviti s kirurškimi metodami ter uvedli torakoskopije in torakokavstike. Napočila je zlata doba Golnika, saj je postal vodilni center za zdravljenje tuberkuloze v takratni državi.⁵

Leta 1930 se je Franjo Radšel poročil z Zorko Rozman, po poklicu učiteljico. V zakonu so se rodili štirje otroci, dve hčerki in

Slika 4: Mladi zdravnik dr. Franjo Radšel na prvem delovnem mestu v protituberkuloznem sanatoriju Golnik okoli leta 1930 (iz arhiva družine Radšel).

dva sinova. Leta 1937, ko je bil že v Mariboru, se je njegova žena v prometni nesreči smrtno ponesrečila. V njen spomin je dal zgraditi kapelico neposredno ob koči na Kopah. Leta 1950 se je poročil z Justino Kolšek.

Delo v Slovenj Gradcu (1934–1937)

Leta 1933 ga je uprava bolnišnice v Slovenj Gradcu povabila, da bi prevzel vodstvo internega oddelka te bolnišnice. Odločitev je bila težka, saj se je zavedal, da ima na Golniku najboljše možnosti za strokovni razvoj in tudi za strokovno uveljavljanje. Po daljšem oklevanju se je odločil in sprejel ponudbo bolnišnice, vendar je upravi postavil dva pogoja: da se bo pred nastopom dela dodatno strokovno izpopolnjeval, deloma na internem oddelku bolnišnice v Mariboru in deloma na interni kliniki na Dunaju, in da bo ostal v Slovenj Gradcu le toliko časa, dokler v Mariboru ne ustanovijo pljučnega oddelka.

Od leta 1934 do leta 1937 je interni oddelk vodil zelo uspešno. V tem času so začeli z rentgensko diagnostiko pljuč, srca in prebavil, zgradili so tudi novo izolirnico. Spomladi 1936 je ustanovil protituberkulozni dispanzer v Črni na Koroškem, kjer je delal enkrat tedensko. Po smrti dr. Vinka Železnikarja, ki je bil ravnatelj bolnišnice v Slovenj Gradcu, so ga imenovali za njegovega naslednika. V Slovenj Gradcu se je udejeval tudi na številnih drugih področjih, pri

športnem klubu »Mislinja«, ki se je ukvarjal zlasti s kolesarstvom in z nogometom, predvsem pa je sodeloval pri delu planinskega društva, ki je v tem času obnovilo kočjo na Uršlji gori in zgradilo dve koči, manjšo na Kremžarjevem vrhu in večjo na Pungartu. S strokovnim delom v Slovenj Gradcu in tudi sicer z življenjem v tem mestu je bil dr. Franjo Radšel zelo zadovoljen. Že v golniških časih pa si je želel, da bi kot ftziolog lahko delal v Mariboru. Vedel je, da je tuberkuloze v Mariboru veliko in da bi bil boj proti tuberkulozi v Mariboru zanj pravi izziv (Slika 4).

Delo v Mariboru

Želja se mu je izpolnila in l. 1937 je bil v mariborski bolnišnici ustanovljen samostojni odsek za zdravljenje tuberkuloze. Za predstojnika so imenovali prim. Franja Radšla. Naval bolnikov na ta oddelek je bil vse večji, bolniških postelj pa je stalno primanjkovalo, zato so si nekoliko pomagali tako, da so ležalno lopo spremenili v bolniško sobo. Včasih je bil oddelek tako zatrpan z zasilnimi ležišči na ležalnikih, do so se zaposleni na vizitah le s težavo prebijali iz ene sobe v drugo.⁶ Prim. Radšel je delal na tem oddelku in enkrat tedensko v protituberkuloznem dispanzerju v Trbovljah, kjer je bila dopoldanska ordinacija, namenjena bolnikom, popoldne pa preventivi. Pri rudarjih, zaposlenih v rudniku v Hrastniku, in pri delavcih steklarne, predvsem pri tistih, ki so bili zaposleni v prašnem okolju, je iskal morebitne bolezenske spremembe na pljučih, ki bi lahko nastale zaradi vdihovanja prahu. Večjih sprememb ni ugotovil. V tem dispanzerju je delal štiri leta.⁷

V Mariboru je bila v tem času zelo odmevna dejavnost Protituberkulozne lige, ki jo je vodil doc. dr. Ivan Matko (1885–1945). Primarija Radšla so povabili v odbor in s svojimi nasveti je večkrat koristno posredoval v dobro protituberkuloznega dela, npr. da je dispanzer dobil rentgensko napravo.

Prim. Radšel je doma v popoldanskih urah delal v svoji zasebni specialistični ordinaciji, ki je bila za takratne čase zelo dobro opremljena. Imel je rentgensko napravo, mi-

Slika 5: Portret prim. Franja Radšla iz leta 1943. (iz arhiva družine Radšel).

kroskop in napravo za izvajanje ekstraplevralnega pnevmotoraksa.

Od l. 1940, po odhodu patologa prof. Franceta Hribarja (1895–1967) v Ljubljano, do l. 1941, okupacije Maribora, je bil v.d. ravnatelj bolnišnice v Mariboru. Imenovan je bil z odlokom Kraljeve banske uprave I (No. 7100/1, 10.7.1940).⁸

Okupacija Maribora

S prihodom okupatorjev se je Radšljev položaj v bolnišnici bistveno spremenil. Pred tem je bil ravnatelj bolnišnice, nato pa le pomožni zdravnik. V zgodnjih jutranjih urah 1. julija 1941 so oboroženi nemški vojaki primarija Radšla in njegovo družino odpeljali na dvorišče kasarne v Melju. Namerali so jih izseliti v Srbijo skupaj s številnimi drugimi Mariborčani. Vplivni primarijevi bolniki, ki so ga zaradi zdravljenja nujno potrebovali, so dosegli, da se je z družino vrnil domov in ostal v Mariboru. V času okupacije je delal na pljučnem oddelku bolnišnice v Mariboru in v mariborskem protituberkuloznem dispanzerju ter enkrat tedensko v novo ustanovljenem protituberkuloznem dispanzerju v Slovenski Bistrici. Vse delo je opravljal sam, nekaj časa pa sta si z predstojnikom rentgenološkega oddelka delila pomoč kasnejšega mikrobiologa dr. Stanka

Baniča (1913–2005), ki je tako delal polovico delovnega časa na enem in polovico na drugem oddelku ter prim. Radšla nadomeščal tudi v času rednega dopusta (Slika 5).

Leta 1944 se je ginekološko-porodniški oddelek, ki je bil v Vinarski ulici 6, preselil v nove prostore ob Tržaški cesti. Izpraznjeno poslopje so hoteli zasesti vojska in različne civilne organizacije. Tedanji direktor mariborske bolnišnice dr. Ernst Bouvier je po posvetu s primarijem Radšlom in brez soglasja kogar koli odredil, da se v te prostore preseli pljučni odsek, ki je tako postal oddelek za pljučne bolezni. Prim. Radšel je bil nad novimi in večjimi prostori navdušen. Že v času Protituberkuloze lige je doc. Ivana Matka nagovarjal, da bi Liga, ki je imela precej finančnih sredstev, to stavbo odkupila od bolnišnice. Že takrat je imel pripravljene vse načrte, kako bi bilo potrebno zgradbo preurediti, razporediti prostore in jih opremiti za potrebe pljučnega oddelka. Kmalu po preselitvi je bil oddelek zaradi bombardiranja tako močno poškodovan, da delo v njem ni bilo mogoče. Pljučni oddelek se je preselil v prvo nadstropje kirurškega oddelka, kjer so lahko zdravili le nekaj najhujše prizadetih bolnikov.

Ves čas okupacije je prim. Radšel po svojih močeh sodeloval skupaj z nekaterimi drugimi zdravniki bolnišnice z aktivisti Osvobodilne fronte v boju proti okupatorju. Požrtvovalno in za tisti čas zelo nevarno delovanje teh zdravnikov je opisal prim. dr. France Cundrič.⁹

Leta po osvoboditvi

Poleti 1945 so zgradbo v Vinarski ulici v Mariboru popravili in delo na tem oddelku so lahko nadaljevali. Leta 1945 se je na tem oddelku zdravilo že 55 bolnikov. Vse delo na oddelku je opravljal prim. Radšel sam, čeprav je moral delati v razmerah, ki so bile za današnje čase skorajda nevzdržne. Med drugim je moral vse rentgenske preglede pljuč opraviti v temi, v živo; rentgenske slike so bile tedaj sila redke, ker ni bilo filmov. V tistih časih je bilo zaradi težkih vojnih razmer in lakote med prebivalstvom bolnikov z tuberkulozo zelo veliko, pridružili so se jim še povratniki iz koncentracijskih in drugih

Slika 6: Stavba pljučnega oddelka na Vinarški ulici 6 v Mariboru. V ozadju mariborski hrib Kalvarija. (iz arhiva Inštituta za zgodovino medicine MF UL).

taborišč, tako da na oddelku niso bile zasedene samo vse postelje, ampak tudi zasilna ležišča. Bolnikom so pogosto delali ekstraplevralni pnevmotoraks, zaradi kavernozne pljučne tuberkuloze pa so bili potrebni tudi številni operativni posegi. Leta 1948 so se prim. Radšlu na oddelku pridružili še trije ali štirje zdravniki, tako ni bil več sam in se je delo lahko odvijalo brez težav (Slika 6).

V jeseni 1948 se je v Sloveniji začelo obvezno besežiranje – cepljenje proti tuberkulozi –, za katero si je prim. Radšel zelo prizadeval. Na mariborskem območju naj bi zaradi epidemičnega pojavljanja tuberkuloze, na katero je sam ponovno in ponovno opozarjal, cepili vse prebivalstvo, sicer pa je bilo načrtovano le cepljenje mladih do 18. leta starosti.¹⁰ Odziv na cepljenje je bil množičen, udeležilo se ga je kar 96 % Mariborčanov. Po

Slika 7: Stavba nacionaliziranega Černičevega sanatorija v Mariboru na Tyrševi ulici pri mestnem parku, ki je po letu 1945 postal protituberkulozni dispanzer. (iz arhiva Inštituta za zgodovino medicine MF UL).

končani kampanji je mariborski dispanzer z besežiranjem nadaljeval, redno so izvajali cepljenje za ogrožene skupine prebivalcev in za novorojence, ki so bili rojeni doma.

Skupaj z nekaterimi drugimi slovenskimi in jugoslovanskimi ftiziologi je prim. Radšel l. 1949 dosegel, da je bila sprejeta pomembna uredba o obvezni prijavi tuberkuloze. Leta 1950 je postal član zvezne komisije za zdravljenje in preprečevanje tuberkuloze v Beogradu in je v tej funkciji posodobil in dopolnil »Navodila za poslovanje dispanzerjev.«¹¹

Leta 1950 se je protituberkulozni dispanzer preselil v na novo urejene prostore v bivši Černičev sanatorij na Tyrševi ulici v Mariboru, kjer so pridobili prostor za delo za še enega zdravnika, kar je olajšalo in razbremenilo delo zdravnika v dispanzerju (Slika 7). Zelo pomembno delo protituberkuloznega dispanzerja je bilo izobraževanje bolnikov, njihovih svojcev in vsega prebivalstva. Bolnike so predvsem učili, kakšna bolezen je tuberkuloza, kako se lahko prepreči njen prenos in kakšno je pravilno kašljanje in izkašljevanje. Poudarjali so, kako pomembno je redno in pravilno umivanje rok. Leta 1950 in 1951 so organizirali dve veliki protituberkulozni razstavi, katerih namen je bil, da bi čim širšemu krogu ljudi razložili, kaj je tuberkuloza, kako se diagnosticira, zdravi in preprečuje.

Leta 1950 so v mariborskem dispanzerju kot prvemu dispanzerju v Sloveniji (LRS) začeli fluorografirati, kar je delo zdravnikov zelo razbremenilo. Delo fluorografske ekipe je prim. Radšel spoznal že med okupacijo, ko je bila v Mariboru za ves Balkan fluorografska postaja, ki je imela nalogo fluorografirati vso delovno silo ob vstopu v nemško državo. Fluorografske slike so pregledovali zato posebej izšolani vojaki, vse sumljive primere pa je moral pregledati dispanzer. V tem postopku je videl prim. Radšel možnost za množično, pa vendar zelo temeljito selekcijo med zdravimi in bolnimi. Mariborski dispanzer je tako fluorografijo kot besežiranje, dve pomembni preventivni metodi protituberkulozne službe, uvedel kot redni metodi svojega dela, kar ga je uvrstilo na čelo preventivne službe v tedanji državi.

Maja 1953 se je pljučni oddelek z Vinarške ulice v Mariboru preselil v novo zgradbo

Slika 8: Prim. Franjo Radšel z udeleženci in sodelavci ob odprtju pljučnega oddelka na Slivniškem Pohorju nad Mariborom 7. junija 1953. (iz arhiva družine Radšel).

na Slivniškem Pohorju (Slika 8, 9). Oddelek je imel v tistem obdobju že 150 bolniških postelj. Prim. Radšel je bil predstojnik pljučnega oddelka do decembra 1953. Kot predstojnik je od zdravnikov in medicinskega osebja zahteval trdo delo in stalno strokovno izpopolnjevanje, zahteval je red in disciplino, tako od osebja kot od bolnikov; bil je strog do sebe in svojih sodelavcev, a hkrati do njih tudi pošten. Sam je bil resnični vzor bolniku predanega ftiziologa.

Politična diskvalifikacija

V mesecu novembru 1953 je neki bolnik, bivši borec NOB, tedaj politično pomembna oseba, grobo kršil predpisana pravila hišnega reda. Ker je prim. Radšel vztrajal pri svojih načelih, je zahteval, da ga uprava odpusti. Pridružili so se mu še nekateri drugi bolniki, nekaj osebja in nekateri zdravniki. Tedaj so začeli proti prim. Radšlu pravo gonjo, ki je bila medijsko zelo odmevna. V več časopisih so namenili njegovemu diskreditiranju kar po celo stran. Skupina njegovih nasprotnikov se je večala in poskušali so ga diskvalificirati kot človeka in kot zdravnika. Zrežirali so disciplinski postopek, ki je temeljil na povsem lažnih očitkih, vendar so zmagali in prim. Radšel je ostal brez službe.^{12,13}

Edini zdravnik, ki je takrat javno povedal resnico in je prim. Radšlu v tistih težkih časih pomagal ter mu stal ob strani, je bil prim. Davorin Valenti (1914–2008), direktor sanatorija za pljučne bolezni in tuberkulozo

Pohorski dvor, ki je bil že v tistem času ugledni zdravnik in tudi pomembna politična osebnost. Primarij Valenti se je redno udeleževal tedenskih strokovnih sestankov, ki jih je prim. Radšel vodil na oddelku, in ga je tako spoznal kot človeka in strokovnjaka ter cenil njegovo strokovno delo.¹⁴

Protituberkulozno delo v primarnem zdravstvu Maribora z okolico

Po letu 1953 je bil prim. Radšel nekaj časa zdravnik in strokovni vodja sanatorija za pljučne bolezni in tuberkulozo v Pohorskem dvoru. Leta 1954 je delal kot zdravnik v splošni ambulanti na Teznem v Mariboru. To delo mu je prineslo nova spoznanja o stanju tuberkuloze na terenu.

Leta 1955 je z veseljem sprejel ponudbo predsednika Okrajnega ljudskega odbora Maribor-okolica, da prevzame delo na novo ustanovljenem delovnem mestu referenta za tuberkulozo za območje Maribor-okolica. Prevzel je tudi delo v ordinaciji protituberkuloznega dispanzerja v Slovenski Bistrici. Organiziral je nova dispanzerja v Lenartu in Šentilju ter kasneje še v Oplotnici in Poljčanah.

Danes morda menimo, da je bilo dispanzerjev veliko, morda celo preveč. Tedaj pa je bilo tuberkuloze še veliko. Do vsake hiše na obronkih Pohorja in v Slovenskih Goricah še ni bila speljana cesta in vsaka hiša ni imela avtomobila, tako kot je to danes. Bolniki so morali hoditi peš uro, dve ali celo več, da so prišli do avtobusa in potem še do Maribora. Novoustanovljeni dispanzerji so jim tako prinesli veliko olajšanje. Obisk v ordinacijah je bil zelo velik. Prve dni je prišlo na pregled celo po 100 ljudi, tako da je prim. Radšel lahko delal le triažo, najmanjše število pregledanih bolnikov na dan pa je bilo okoli 20. V dispanzerjih je primarij Radšel opravil ogromno delo. V nekaj desetletjih je pregledal na stotisoče ljudi, odkrival pljučno tuberkulozo, za katero so obolevali in tudi umirali mnogi mladi ljudje, in odkrival številne druge pljučne bolezni.¹⁵ Delo v dispanzerjih je bilo fizično zelo naporno. Vsak dan se je vozil v en ali drugi dispanzer s svo-

Slika 9: Pljučni oddelek na Slivniškem Pohorju pri Mariboru, kjer je deloval prim. Franjo Radšel, leta 1953 (iz arhiva družine Radšel).

jim avtom, večinoma pa z avtobusom, in sicer v mrazu, snegu, dežju in sočni pripeki. Vendar se nikoli ni pritoževal.

Po letu 1950 se je sicer počasi, a bolj in bolj uveljavljalo zdravljenje tuberkuloze s tuberkulostatiki in počasi so kolapsno zdravljenje opuščali. V obdobju zadnjih 27 let svojega dela je prim. Radšel vodil šest fluorografskih akcij, ki so zajele vse prebivalstvo tega območja. Zajeli so vso pljučno patologijo na terenu in so lahko pravočasno in ustrezno ukrepali. Sam je v svojih spominih napisal, da mu je to obdobje prineslo spoznanje, da je tudi delo v prvi črti protituberkuloznega boja koristno za zdravje ljudi in da lahko tudi takšno delo zadovolji tistega, ki to delo opravlja z vsem srcem. Od l. 1954 pa vse do pozne starosti je v popoldanskih urah delal kot pulmolog in rentgenolog v ambulanti za pljučne bolezni v Železničarskem zdravstvenem domu v Mariboru. Veliko let je opravljal zdravniške obiske na domu v širši mariborski okolici v okviru Zdravstvenega doma Maribor-okolica.^{16,17,18}

Prim. Radšel se je upokojil l. 1966. Do l. 1976 je delo nadaljeval v enakem obsegu kot pred upokojitvijo, v naslednjih petih letih pa je delo v dispanzerjih postopoma zmanjševal in opuščal. Bil je torej dejaven in vitalen tudi v svojih poznih letih. Umrli je 24. februarja 1987.

Radšlovo publicistično delo

Prim. Radšel je svoje življenjsko delo – boj proti tuberkulozi – podprl ne le organizacijsko z ustanavljanjem protituberkuloznih dispanzerjev, marveč tudi s številnimi zapisi. Objavil je strokovne članke v različnih strokovnih revijah, med drugim v Zdravstvenem vestniku, Delu proti tuberkulozi, Borbi proti tuberkulozi, Babiškem vestniku, Zdravstvenem aktivistu, *Jugoslovanskem crvenem krstu*, Tuberkulozi, Biltenu Zdravstvenega doma Maribor, *Zborniku kongresa Ftiziologa Jugoslavije II, III in IV*, Golniškem vestniku in *Zborniku Splošne bolnišnice Maribor* iz l. 1959, kjer je objavil še danes zanimiv in pomemben prispevek »Razvoj protituberkulozne borbe v Mariboru«.¹⁹ Menil je, da moraš vse, kar delaš, opisati, analizirati, napisati in objaviti.

Iz zasebnosti prim. Radšla

Franjo Radšel je bil velik bibliofil. Trdil je, da mora vsak slovenski intelektualec takoj ob izidu kupiti in prebrati vsa slovenska literarna dela. Bil je navdušen fotograf, zbiral je znamke, rad in veliko je potoval, ljubil je umetnost, obiskoval je vse gledališke predstave, vse predstave Borštnikovega srečanja v Mariboru, vse tamkajšnje slikarske razstave in koncerte. Oboževal je hribe, predvsem Pohorje, ki so ga z družino prehodili po dolgem in počez.

Še tako skrbno izbrane besede ne morejo prikazati celostne in resnične podobe prim. Franja Radšla, ki je nosil v sebi izjemno vedrino, brezmejni optimizem, voljo do dela ter stalno pripravljenost za pomoč bolnikom in ljudem v stiski (Slika 9).

Sklep

Prim. Franjo Radšel je s svojim delom zaoral ledino v boju proti tuberkulozi na mariborskem območju in pomembno prispeval k tamkajšnjemu končnemu obvladanju epidemije tuberkuloze. Svoje življenje je posvetil jetičnim bolnikom in se vse življenje trudil tudi v dobro države in njenega gospodarstva, saj se je z vsem svojim znanjem in danimi možnostmi trudil, da bi čim več

Slika 10: Družina primarija Franja Radšla leta 1957 z ženo Justino in s štirimi otroki, sinovoma Pavlom in Marjanom in hčerkama Alenko in Zoro, ki sta nadaljevali očetovo zdravniško pot.

bolnikom omogočil čim hitrejšo vrnitev na delo in v polnost življenja.

Zahvala

Za pomoč pri pripravi članka in sodelovanje se zahvaljujeva družini prim. Radšla, predvsem zdravnicama, prof. dr. Alenki Radšel Medvešček in prof. dr. Zori Radšel Burger.

Opombe

- 1 Zupanič-Slavec Z. Tuberkuloza, kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem na primeru sanatorija Golnik 1921 – 1998, Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije, Bolnišnica Golnik, 2009: 49.
- 2 Glej opombo 1: 99–101.
- 3 Radšel F. Moji spomini, 1985, neobjavljeno, dosegljivo pri avtoricah.
- 4 Rajšp I. Radšel Franjo, V: Enciklopedija Slovenije, zv. 10. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996:67.
- 5 Radšel F. Moj najlepši spomin na Golnik. Golniški vestnik 1981; 10:52–3.
- 6 Radšel F. »Razvoj proti-tuberkulozne borbe v Mariboru« Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru 1799 do 1955, Mb; 1959: 331–65.
- 7 Glej opombo 3.
- 8 Čeh M, Hoetzl V. Zgodovinski razvoj bolnišnične uprave. V: Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru 1799 do 1955. Maribor, 1959: 457.
- 9 Cundrič G. F. Slovenci v mariborski bolnišnici so se borili proti okupatorju. V: Zdravstvena služba v narodnoosvobodilni vojni na mariborskem območju. 1941–1945. Zbornik ob štiridesetletnici osvoboditve. Maribor: 1986: 17–66.
- 10 Fortič B. Sedemdesetletnica prim. dr. Franja Radšla. Tuberkuloza 1970; 22 (št. 1).
- 11 Upustva za upotrebu jedinstvenih obrazca za antituberkulozne dispanzere. Komitet za zaščito narodnog zdravlja vlade FNRJ, 2. sveska. Medicinska knjiga, Beograd, 1950.
- 12 Odločba upravnega odbora Splošne bolnišnice v Mariboru, števil. 846/53 z dne 31.12.1953.
- 13 Šalda Z. Ustanovitev odseka za pljučne bolezni v Splošni bolnišnici v Mariboru in njegov razvoj do današnjega pljučnega oddelka. V: Zbornik Splošne bolnišnice v Mariboru 1799 do 1955, Mb; 1959: 381.
- 14 Glej opombo 3.
- 15 Jeler E., Predan J., Schaubach L. Spoštovanja vreden mož. Večer, 11. marca 1988: 13.
- 16 Glej opombo 3.
- 17 Glej opombo 10.
- 18 Glej opombo 15.
- 19 Glej opombo 3.